

BOEKEN

DE MORGEN • WOENSDAG 28 MEI 2014

STRAFPLEITER FERDINAND VON SCHIRACH

'Ja, ik ben in staat een moord te plegen.
En u nog meer' p.2-3

SIRI HUSTVEDT

De kunstwereld heeft
een pik en ballen p.6

ZOMERTREND 2014

De Spaanse furie
maakt furore p.7

Het tijdperk van de angst

*Nooit leefden we zo royaal,
gezond en veilig. En toch zijn we
bang. Bang voor milieurampen,
overbevolkte wijken, het eten op
ons bord, onze gsm, ja zelfs voor
onze zonnebril. In 'Wie is er bang
voor de vooruitgang?' gaat de
Nederlandse filosoof Jaffe Vink
op zoek naar de oorzaken van
onze angst. 'We heersen over de
natuur en dat verontrust ons.'* p.4-5

Thierry Noir A/P

Filosoof Jaffe Vink trekt ten strijde tegen het doemdenken

Laat je niet leiden door angst

Veel mensen zijn bang. Onze leefwereld verloedert, de zeespiegel stijgt, overbevolking en hongersnood dreigen. De Nederlandse filosoof Jaffe Vink gaat op zoek naar de oorsprong van onze angst. Want wie die begrijpt, is niet langer weerloos.

Marnix Verplancke

W ie eind jaren 1960 hip wilde zijn, had in zijn boekenkast *Famine 1975!* staan, het boek waarin William en Paul Paddock voorspelden dat de mensheid binnen afzienbare tijd getroffen zou worden door enorme hongersnoden en er wereldwijd gewoon niet genoeg voedsel zou zijn om overal te helpen, ook niet in de VS. En dus moesten India, Egypte en Haïti aan hun lot overgelaten worden.

Of we konden hopen op een malaria-epidemie natuurlijk, want een snelle dood was te verkiezen boven langzaam verhongeren.

We kunnen het ons vandaag nog amper voorstellen, maar zulke defaitistische en anti-humanistische boodschappen tierden toen welig. Op het einde van de Tweede Wereldoorlog was overbevolking een hot item, en om de paar jaar verscheen er een

boek dat in feite een doorslagje was van zijn voorganger en teruggreep op de ideeën van de 18de-eeuwse Thomas Malthus: de voedselproductie neemt lineair toe en de bevolking exponentieel, waardoor de eerste de tweede in de toekomst niet langer zal kunnen bijbenen.

Fairfield Osborn had het daar in 1948 over in *Our Plundered Earth* en Paul Ehrlich twee decennia later in *The Population Bomb*. Samen met Rachel Carsons *Silent Spring* liggen deze boeken aan de oorsprong van ons ecologisch denken, en volgens Jaffe Vink moeten we de oorzaak van onze steeds toeneemende milieuanxietas in die richting zoeken.

Romantische biologen

In *Wie is er bang voor de vooruitgang?* gaat Vink op zoek naar het mens- en wereldbeeld waaruit de ecologie ontstaan is en dat had volgens hem genuanceerder gekund. Zowel Carson als Ehrlich en al die andere apocalyp-

tische denkers die schreeuwen dat het einde nabij is, zijn immers biologen met een romantische inslag: de natuur is goed en de mens vernietigt haar.

Het zijn intellectuele afstammelingen van Henry David Thoreau, die in 1845 nabij Walden Pond een houten hut bouwde en daar een paar jaar de natuur ging zitten beschrijven. Het leverde een paar duizend pagina's ongeëvenaarde literatuur op, maar of die een wetenschappelijke basis vormen om ons wereldwijde handelen op te baseren is een ander paar mouwen.

Vink doorgrondt niet alleen het denken van de apocalyptische ecologen, hij toont ook keer op keer aan hoe dit tot de grootste stupiditeiten heeft geleid. Neem bijvoorbeeld de uit 1992 daterende studie waarin de Deen Niels Skakkebaek aantoonde dat het sperma van de man in vijftig jaar tijd de helft van zijn kracht had ingeboet, en dat kwam ongetwijfeld door de verloedering van het milieu.

Wereldwijd was het voorpaginanieuws, in tegenstelling tot het artikel dat twee jaar later in de *British Medical Journal* verscheen waarin aangetoond werd dat Skakkebaeks onderzoek geen fluit waard was. Na heel wat verder onderzoek kon men in 1997 besluiten dat er van enige achteruitgang in de spermakwaliteit geen sprake was en dat het vooral heel moeilijk was om die kwaliteit te meten.

Eenzelfde staal werd bijvoorbeeld in zeventig Nederlandse laboratoria onderzocht. De uitslag varieerde van uitstekend en 'goed voor donatie' tot 'zogoed als niets waard' en 'klaar voor een vruchtbaarheidsbehandeling'.

Waarom, vraagt Vink zich af, onthouden we wel het bericht van Skakkebaek, maar niet de weerlegging ervan? Uit angst, dus.

Softenon

Op dit elan gaat Vink verder. Van de 92.000 artikelen die tot in 2009 verschenen over de positieve effecten van biologische voeding waren er slechts elf wetenschappelijk steekhoudend, schrijft hij. En uit die elf bleek dat er geen enkel bewijs voor was. En toch neemt iedereen automatisch aan dat biologische sla gezonder is.

Dat dergelijk 'geloof' ook rechtuit negatieve gevolgen kan hebben, toont hij aan in zijn hoofdstuk over softenon, het kalmerende middel dat eind jaren vijftig, begin jaren zestig vooral in Duitsland aan zwangere vrouwen werd voorgeschreven tegen ochtendmisselijkheid. De ontdekking dat dit middel de oorzaak was van gruwelijke misvormingen bij duizenden kinderen werd jaren vertraagd doordat men er vast van overtuigd was dat atoomproeven aan de basis lagen.

Pas toen een snuggere kinderarts zelf op onderzoek uitging en in de medicijnkastjes van de moeders van misvormde kinderen ging kijken, stapte men daarvan af.

Niet goed bezig

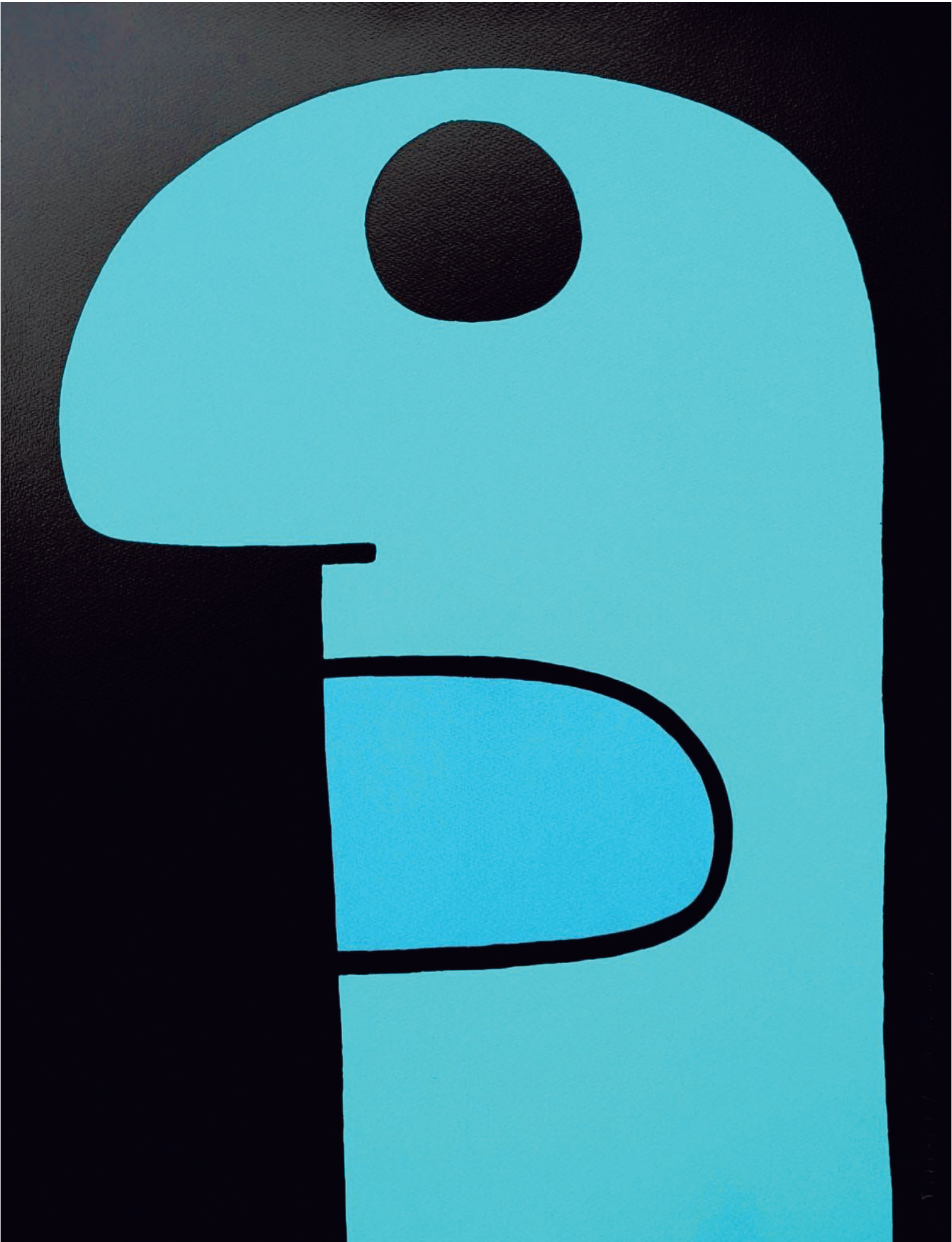
Wie is er bang voor de vooruitgang? is zeker geen staaltje milieunegationisme, al zou dit op het eerste gezicht wel zo kunnen lijken. Vink geeft wel degelijk toe dat we niet goed bezig zijn. Hij richt zijn pijlen alleen op het pessimisme dat in ecologische kringen zo zwaar overheerst. Onze angst spruit voort uit het besef dat we verantwoordelijk zijn voor onze eigen leefwereld, schrijft hij. Vroeger geloofden we in een schepper of in een onzichtbare hand die alles in goede banen zou leiden. Nu zien we dat die er niet zijn en dat we zelf verantwoordelijk zijn, en die existentiële verlatenheid creëert angst.

Met de introductie van de atoombom zijn we pas echt onze eigen god geworden, schreef Günther Anders een halve eeuw geleden, want we kunnen nu met één klap alles beëindigen. Dat we eveneens voor het eerst in staat

zijn onszelf ook te scheppen, zag hij evenwel over het hoofd.

En dáár is het Jaffe Vink om te doen: ons tonen dat ondergangsdelen nergens toe leidt. Het beste voorbeeld dat hij op dit vlak geeft is wellicht dat van de Amerikaanse graanveredelaar Norman Borlaug. Op hetzelfde moment dat Paul Ehrlich zijn boek zat te schrijven dat moest aantonen dat we allemaal zouden verhongeren, haalde Borlaug Pakistan en India over om zijn veredelde Mexicaanse tarwe te zaaien, waardoor de opbrengst in een paar jaar verzesvoudigd werd. Van een land waar mensen lagen te sterven langs de weg, werd India in 1968 een exporteur van voedsel.

Ehrlich werd met *The Population Bomb* de held van de ecologische beweging, terwijl Borlaug in 1970 de Nobelprijs voor de Vrede kreeg. Aan u de keuze wie u als voorbeeld neemt, aldus Jaffe Vink.

© THIERRY NOIR / HOWARD GRIFFIN GALLERY

© THIERRY NOIR / HOWARD GRIFFIN GALLERY

Angst om over te geven bij een tongzoen

Ook Scott Stossel, redacteur van het Amerikaanse tijdschrift *The Atlantic*, heeft met angst te kampen, maar afgaand op *Mijn tijdperk van de angst* is die veel persoonlijker van aard dan degene beschreven in het boek van Jaffe Vink.

Als kind leed Stossel al aan verlatingsangst, en samen met zijn vrouw voor het altaar op hun huwelijksdag begon hij zo te beven dat de priester vroeg of alles wel in orde was met hem.

Stossel gaat op zoek naar de historische achtergronden van zijn angst, komt bij zwarte gal en neurasthenie uit en bekend dat hij zowat ieder bestaand middel heeft geprobeerd, van Xanax tot wodka, en dat niets echt efficiënt was. Hij heeft het ook over zijn therapeut, die zijn levenslange vrees om plots te moeten overgeven – hij durfde zijn eerste liefde geen tongzoen te geven omdat hij vreesde te moeten kotsen – reduceert tot vrees voor de dood.

Het levert een aantal hilarische scènes op, zoals die waarin een oorlogscorrespondent bekend veel banger te zijn voor zijn redacteur dan voor de oorlog, maar uiteindelijk blijft het boek toch te particulier om goed te zijn. Net als iedere neuroot vindt Stossel zichzelf immers zo interessant dat hij vergeet dat lezers vooral iets willen bijleren over angst en niet over hemzelf.

(MV)

